

სოციალური ქსელის შუქ-ჩრდილები: პოლიტ-ეკონომიკური და ფსიქოლოგიური ასპექტები ³

იოსებ არჩვაძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი
ქუთაისის უნივერსიტეტი
daswreba@yahoo.com

ლია ქურხული

ფსიქოლოგიის დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის (სეუ)
kurkhulilia@yahoo.com

<https://doi.org/10.55896/978-9941-8-5764-5/2023-132-142>

ანოტაცია. ინტერნეტისა და სოციალური ქსელების განვითარებამ არსებითი ცვლილებები შეიტანა თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრების წესში, ადამიანთა ქცევასა და ურთიერთობებში. მათ ბოლო მოუღეს ტელევიზიის მონოპოლიას ინფორმაციის გავრცელებასა და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში, გააფართოეს და გაამდიდრეს ენობრივი ლექსიკონი. ქსელებმა შეაღწიეს ისეთ სფეროებშიც, როგორცაა კომერცია და პოლიტიკა. დადებით ასპექტებთან, სოციალურ ქსელებთან მეტისმეტი სიახლოვეს და დამოკიდებულებას თან ახლავს ნეგატიური ასპექტებიც - რეალური ცხოვრებისა და ურთიერთობების ვირტუალურით ჩანაცვლების საფრთხე.

საკვანძო სიტყვები: ინტერნეტი, სოციალური ქსელი, ფეისბუკი, ინფორმაცია, დამოკიდებულება.

შესავალი

სოციალური ქსელების (Facebook, Twitter, google+, Instagram, Youtube, Whatsapp, Tik Tok, LinkedIn, etc.) დანერგვა ინფორმაციის გავრცელების თვისებრივად ახალ საფეხურზე ყველაზე მასშტაბური გადასვლაა კაცობრიობის ისტორიაში გუტენბერგის მიერ წიგნის დაბეჭდვის შემდეგ. - *ოპერატიულობა, მასობრიობა, მყისიერი გავრცელება* - ის „გამსვლელი პაიკებია“, რომლებმაც უმოკლეს დროში არა თუ პოპულარობა მოუხვეჭა სოციალურ ქსელებს, არამედ მილიარდობით ადამიანისთვის ცხოვრების წესად, „ახალ რელიგიად“ აქცია. დღეს მოზრდილ მოსახლეობაში (<65) თითებზე ჩამოსათვლელი დარჩა მათი რიცხვი, ვინც არ სარგებლობს სოციალური ქსელებით. სოციალურმა ქსელებმა არა თუ დაიმკვიდრეს ადგილი ჩვენს ყოველდღიურობაში, არამედ გარკვეულწილად ადამიანთა ქცევა და ურთიერთობა გადაიყვანეს და მოარგეს თავის თარგს, „აბორდაჟზე“ აიყვანეს ისინი. დღეს უკვე არა თუ რიგითი მოქალაქეები, არამედ ოფიციალური

³ სტატია მომზადებულია სოციალურ ქსელებზე მრავალწლიანი დაკვირვების, შესაბამისი კონტენტის, მათში განთავსებული მასალების ანალიზისა და განზოგადების საფუძველზე

სტრუქტურებიც ინტენსიურად იყენებენ ასეთი ქსელების პოტენციალს. ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარება კომუნიკაციის ამ უმნიშვნელოვანესი საშუალების შესაძლებლობებს სულ უფრო მეტად ზრდის. შესაბამისად, სულ უფრო აქტუალური ხდება აღნიშნული თანამედროვე ცხოვრებისეული ფენომენის არა მარტო უტილიტარული გამოყენება, არამედ მისი თეორიული განზოგადება, ტექნიკური, ორგანიზაციული, ინსტიტუციური და არანაკლებ, ფსიქოლოგიურ-ემოციური კომპონენტის ადგილის განსაზღვრა თანამედროვე ცივილიზაციაში.

ძირითადი ტექსტი

დღეისათვის დედამიწის ყოველი რვა მაცხოვრებელიდან ხუთი ჩართულია სოციალურ ქსელებში, თანაც ამ უკანასკნელთა 60 პროცენტი facebook-ზე მოდის. ასეთმა ქსელებმა ზღვარი რეალურ და ვირტუალურ სამყაროს შორის სულ უფრო მეტად გამჭვირვალე გახადა. სოციალურმა ქსელებმა მნიშვნელოვნად შეზღუდეს, ფაქტობრივად კი ბოლო მოუღეს ტელევიზიის მონოპოლიურ მდგომარეობას ინფორმაციის გავრცელებისა და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში, რის შედეგია ის, რომ მოსახლეობის სულ უფრო დიდი ნაწილი „ტელევიზორის პარტიიდან“ „ინტერნეტის პარტიაში“ გადადის. სოციალურმა ქსელებმა, კერძოდ ფეისბუქმა სამყარო აქცია ერთ „გლობალურ სოფლად“, წაშალა ცენზურის ბარიერები. თითოეულ ადამიანს მისცა შესაძლებლობა, გაესაჯაროებინა საკუთარი აზრი მედია-საშუალების გვერდის ავლით. ეს ჭეშმარიტი თუ „სახალხო“ ექსპერტების ცენზურაგაუფლელი შეხედულებების გადმოცემისა და გაცნობის საშუალებაა, ფაქტობრივად, ოცდამეერთე საუკუნის „აგორა“⁴. მან „ღირსეულად“ გააგრძელა მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების (პრესა, რადიო, ტელევიზია) მიერ სიახლეებისადმი წვდომის, გართობის, შოუების ცქერის ასპექტით საზოგადოების „გამოთანაბრების“, მდიდრებსა და ღარიბებს შორის ზღვრის „წაშლის“ ამოცანა, უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ მან ამგვარ უთანაბრობას „საკონტროლო ტყვიაც“ კი დაახალა. ამავე დროს, ასრულებს რა დიდ როლს საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებასა და შესაბამისად, მის მანიპულირებაში, ფეისბუქისთვის (ზოგადად - სოციალური ქსელისათვის) უცხო არაა კანონის დარღვევის ზღვარზე ყოფნა ან ფაქტობრივი გადაცდომაც (კონფიდენციალობის, ინტელექტუალური საკუთრების, მიმოწერის საიდუმლოების და სხვა სახის დარღვევები, პერსონალური ინფორმაციის უკანონო დამუშავება და სხვ.), თუმცა ეს მაინც არ უშლის ხელს, რომ იგი მიჩნეულ იქნას ყველაზე დემოკრატიულ, ერთგვარ „ექსტერიტორიულობის პრინციპის“ მქონე სახალხო პლატფორმად, რომელზეც თანაბრად მიუწვდებათ ხელი სხვადასხვა სოციალური წარმომავლობის, მსოფლმხედველობის, ინტელექტისა და გაქანების მქონე ადამიანებს.

ამიტომ რაც უნდა ყურს ჭრიდეს ნათქვამი „**ფეისბუქს ებარებოდეთ!**“, იგი ირონიული და სარკასტული ფორმით, მაინც იძლევა თანამედროვე საზოგადოების ამგვარი მდგომარეობისა და დამოკიდებულების სურათს.

ინტერნეტმა წარმოშვა, ხოლო სოციალურმა ქსელებმა დააჩქარა ისტორიაში უპრეცედენტო ენობრივი რევოლუციაც, რომელსაც უკავშირდება ყოველდღიურობაში სოციალურ ქსელებში ახალი სიტყვების, ფრაზების, ტერმინების - ძირითადად ანგლიციზმების - დამკვიდრება ან ძველი, „ტრადიციული“

⁴ აგორა (ძვ. ბერძნ. „მოედანი, ბაზარი“) — სახალხო კრება [ძველ საბერძნეთში](#).

ტერმინების ახალი შინაარსით შევსება: *ჰეშტეგი*,⁵ *სელფი*,⁶ *ტროლინგი*,⁷ *ბანი*,⁸ *ჩატი*,⁹ *ბლოგი*,¹⁰ *ავატარი*,¹¹ *მემი*,¹² *გიფი*¹³ და ა.შ. ფაქტობრივად, ყურადღებიანი მოსაუბრისათვის სულ რამდენიმე წუთიანი საუბარიც კი საკმარისია იმის დასადგენად, ინტერნეტის თუ სოციალური ქსელების რამდენად აქტიური და ინტენსიური მომხმარებელია მისი ვიზავი.

ციფრული ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტის განვითარებამ, აუდოვიზუალურმა კულტურამ, ერთი მხრივ, მომხმარებლებს აჩუქა ახალი ინფორმაციითა და შესაძლებლობებით სავსე უზარმაზარი სამყარო. კომპიუტერული თამაშები, ელექტროწიგნები, ინტერაქტიური მუზეუმები და მრავალი სხვა, რომლებმაც ცხოვრება გაცილებით კომფორტული, შინაარსიანი გახადა. მეორე მხრივ, ამ პროცესმა გამოიწვია წერიტი კულტურის, ეპისტოლარული ჟანრის დაკნინება და ჩანაცვლება. - თუ მანამდე, საუკუნეთა მანძილზე პირადი თუ ინსტიტუციური მახსოვრობის ფიქსაცია ფოლიანტებით, ეტრატებით, დღიურებით, წერილებით, ბოლოს კი ხელის საბეჭდ მანქანაზე აკრეფილი ტექსტით ხორციელდებოდა, ინტერნეტმა და სოციალურ ქსელებმა ისინი თითქმის მთლიანად ჩაანაცვლა ინფორმაციის სხვა სახეობებითა და მატარებლებით - მომხმარებლის პერსონალური გვერდებით (აკაუნტებით) და ფოტოებით.

შემთხვევითი არ არის, რომ სოციალურ ქსელში ადამიანს უფრო მეტი „მეგობარი“ ყავს, ვიდრე რეალურ ცხოვრებაში. ჩამოყალიბდა ურთიერთობის ახალი ფორმა, რომელსაც **ორბიტინგს** უწოდებენ. - ნაცნობი ადამიანები სოციალურ ქსელში თვალყურს ადევნებენ, ეცნობიან ერთმანეთის პოსტებს, კომენტარებს, რემარკებს, გამოხატავენ ემოციებს, მაგრამ არა აქვთ უშუალო ურთიერთობა ერთმანეთთან. ამიტომაცაა, რომ ფბ-ის ზოგიერთი მომხმარებლის აღნიშნული სოციალური ქსელის მეგობართა რაოდენობა ლიმიტირებულ რიცხვს - 5 ათასსაც კი აღწევს, თუმცა, რეალურ ცხოვრებაში მათგან მხოლოდ მნიშვნელოვნად ნაკლებ ადამიანთან აქვს ურთიერთობა.

ინფორმაციის გადაცემის, გაცვლის თანამედროვე ტექნოლოგიის მეშვეობით ადამიანი თავს აღარ გრძნობს მარტოსულად - სოციალურ ქსელში ადვილად პოულობს მსგავსი შეხედულებებისა და ფასეულობების მატარებელ პირს, რომელსაც შეიძლება გაუზიაროს საკუთარი შეხედულებები, ემოციები, ადამიანური სიხარული თუ მწუხარება, წარმატება, სოციალური სტატუსის ცვლილება,

⁵ **ჰეშტეგი** (ინგლ. *hashtag hash-დან - ცხაურის ნიშანი # და tag - ნიშანი*) - სოციალურ ქსელებში გამოყენებული საკვანძო სიტყვა, თემა ან რამდენიმესიტყვიანი შეტყობინება, რომელიც აიოლებს შეტყობინების ძებნას და იწყება ცხაურის ნიშნით.

⁶ **სელფი** - აიფონით საკუთარი თავისთვის სურათის გადაღება.

⁷ **ტროლინგი** - სოციალურ ქსელში კონკრეტული პირების, ინსტიტუტების, მოვლენებისა და პროცესების შესახებ ყალბი, დამცინავი, მადისკრედიტირებელი და მაპროვოცირებელი ინფორმაციის მიზანმიმართული გავრცელება.

⁸ **ბანი** (ინგლ. Ban - აკრძალვა, კანონგარეშედ გამოცხადება) - ინტერნეტში იმ მომხმარებელთა აქტიურობის შეზღუდვა, რომლებიც მოქმედებენ როგორც ტროლები ან იმ ფორმით, რაც შეურაცხყოფს და რეპუტაციულად აზიანებს ინტერნეტ-საიტის რესურსების სხვა მომხმარებლებს.

⁹ **ჩატი** (ინგლ. to chat - ყბედობა) - სოციალურ ქსელის მომხმარებელთა შორის დროის რეალურ რეჟიმში ინფორმაციის გაცვლის საშუალება, აგრეთვე პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელიც ასეთ ურთიერთობებს უზრუნველყოფს.

¹⁰ **ბლოგი** (ინგლ. blog, **web log-დან - ინტერნეტ-ჟურნალი, ინტერნეტ-დღიური, ვებ-გვერდი**) - სოციალურ ქსელში ამა თუ იმ თემაზე რეგულარული კომენტარი და შეფასება ტექსტური, გრაფიკული, ვიდეო- ან აუდიო ფორმით.

¹¹ **ავატარი**, სოციალურ ქსელში - საკუთარი თავის და ქცევის პრეზენტაციის ერთერთი ფორმა. ინდუიზმში გამოიყენება ღმერთის განსახიერების აღსანიშნავად.

¹² **მემი**, *ინტერნეტში* - მახვილგონივრული და ირონიული ინფორმაცია, რომელმაც სოციალურ ქსელში სპონტანურად მოიპოვა პოპულარობა.

¹³ **გიფი** (აკრონიმი ინგლისურიდან - **Graphic Interchange Format - გრაფიკული ჩანაცვლების ფორმატი**) - ინტერნეტში გამოყენებული ციფრული გამოსახულების ფორმატი.

სთხოვოს დახმარება, რჩევა, შველა, ყურადღება, მოახდინოს რეაგირება ცხოვრებისეულ, ზოგადსახელმწიფოებრივ, გლობალურ თუ კერძო პრობლემებზე.

აქტიურობა სოციალურ ქსელში ძირითადად ორგვარია: ერთია, საკუთარი და ოჯახის წევრების სურათების განთავსება, რაიმე ღირშესანიშნავი თარიღის მოხსენიება, ვიზიტის ან მობილურობისას მარშრუტის ჩვენება და მეორე - მსჯელობა, აზრის გაზიარება ამა თუ იმ რეზონანსულ პროცესსა თუ აქტუალურ პრობლემაზე - ყოფითიდან დაწყებული და გლობალურით დამთავრებული. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით საყურადღებოა, რადგანაც ასეთი აქტიურობა იმავდროულად ამ პრობლემათა ფორმირების, კრისტალიზაციისა და განვითარების კატალიზატორიცაა.

სოციალურმა ქსელმა მიზნის - დააკმაყოფილოს ადამიანის მოთხოვნილება, შეესაბამებოდეს იდეალს ან მოიძიოს თანამოაზრენი, წარმართოს ყურადღება სასურველი მიმართულებით - რეალიზაციაში მნიშვნელოვნად წაიწია ისეთი ასპექტებითაც კი, როგორებიცაა **მარკეტინგი** და **პოლიტიკა**. კერძოდ, იგი იქცა მოსახერხებელ პლატფორმად რაიმე მოწოდების, სლოგანის გასაჟღერებლად, მანვე უზრუნველყო რეალობის კოდირება კომერციული მოგებისათვის სოციალური ქსელის ისეთი პარამეტრების მქონე მომხმარებლების ჯგუფებთან, როგორებიცაა ინტერესები, ასაკი, სქესი, სოციალური მდგომარეობა, შემოსავლების დონე, გეოგრაფია და ა.შ., შექმნა სასურველი სივრცე ფლემშობის ჩასატარებლად, რჩევების მისაღებად, რაიმე ნივთის ყიდვა-გაყიდვისათვის რეკომენდაციის მისაღებად...

აქ „იშვა“ ახალი სიტყვა და „პროფესია“ – **„ინფლუენსერი“** - ქსელის აქტიური მომხმარებელი ფართო და ლოიალური აუდიტორიით.

სოციალური ქსელი მასზე დამოკიდებულებას რამდენიმე ინსტრუმენტით უზრუნველყოფს: ერთია ე.წ. „სათამაშო მარყუჟის“ (ludic loops) როლი, რომლითაც მომხმარებელს უყალიბდება ჩვევა, დამოკიდებულება, მეორე კი, ადამიანის მოთხოვნილებების მანიპულაცია - სურვილი გავდეს ვინმეს (იმიტაცია) და მოძებნოს ისინი, ვინც იზიარებს მისეულ ფასეულობებს (სოლიდარიზაცია). [3].

საკუთარი აუდიტორიის მქონე ბლოგერის, ცნობილი პირის (ე.წ. სელებრითის) მიერ პოტენციური მომხმარებლების აყოლიების შესაძლებლობამ დაამკვიდრა **ინფლუენს-მარკეტინგი** - სარეალიზაციო პროდუქტის წინწაწევა მათ მიერ გამოთქმული მოსაზრების, დადებითი შეფასების ღია თუ ფარული რეკლამის საფუძველზე.

მაგრამ ის შესაძლებლობა, ეფექტიანობა და სარგებლიანობა, რაც ბიზნესისათვის სოციალურ ქსელებს მოაქვთ საზოგადოებრივი აზრის, მათ შორის ხსენებული სამომხმარებლო გემოვნების ფორმირებით, პოლიტიკურ პროცესებზე, თავისუფალი, „ცენზურაგაუფლელი“ შეხედულებათა გავრცელების გამო, მუდმივ თავის ტკივილს, ეგზისტენციურ საფრთხეს წარმოადგენს ავტორიტარული, დემოკრატიული მართვის მეთოდებისაგან დაშორებული ხელისუფლებისათვის. ისრაელის ყოფილი პრემიერ-მინისტრის შიმონ პერესის ხატოვანი ნათქვამი, რომ *ტელევიზიის პირობებში დიქტატურა - შეუძლებელია, ხოლო დემოკრატია - აუტანელი*, ამჟამინდელი გადასახედიდან, კიდევ უფრო მართებულია ინტერნეტსა და სოციალური ქსელებთან მიმართებაში.

ის, რომ უკრაინაში შეჭრის შემდეგ რუსეთის ხელისუფლებამ ოპერატიულად დახურა ქვეყნის ტერიტორიაზე მოქმედი სოციალური ქსელების უმრავლესობა, საკმაოდ მრავლისმეტყველია. - ავტორიტარული ხელისუფლება ცდილობს, კონტროლირებადი ტელევიზორიით „მოათვინიეროს“

ინტერნეტი (შესაბამისად - მის მომხმარებელთა უმრავლესობა), „ეროვნული ინტერესებიდან“ გამომდინარე, მოახდინოს საინფორმაციო სივრცის „სუვერენიზაცია.“ ნებისმიერმა ხელისუფლებამ კარგად იცის, რომ სოციალური ქსელი, ბინარული იარაღივითაა: იგი არა მარტო „ორთქლის გამოშვების“ საშუალებაა, არამედ კოლექტიური აფექტების - *რისხვისა* და *აღშფოთების* - გენერირებისა და ტრანსლირების იდეალური ინსტრუმენტიცაა, რომელიც ვირტუალური „მაიდანისა“ და „ვანდის“, განსხვავებისა და დაპირისპირების კონტურების ჩამოყალიბების უზარმაზარი რესურსის, ანუ „გასაგებ ენაზე რომ ვთარგმნოთ“, ხელისუფლების მიერ რეპუტაციის, რეიტინგისა და საბოლოო ჯამში, ძალაუფლების დაკარგვის პოტენციური საფრთხის მატარებელია.

რა თქმა უნდა, სოციალურ ქსელში აქტიურობის ნეგატიური კონტექსტი არა მარტო ინსტიტუციურია, არამედ ყოფითიც: ინტერნეტისა და სოციალური ქსელების წარმოშობამ გააძლიერა კონტექსტური კოლაფსი - ჩამოშალა ბარიერები სხვადასხვა აუდიტორიებს შორის. - ინფორმაციის ნაწილი, რომელიც განკუთვნილია ერთი აუდიტორიისთვის, ხელმისაწვდომი გახდა სხვა, მათ შორის არამეგობრული, ნეგატიური და აგრესიული, რეფლექსიისა და თვითკრიტიკის დაბალი დონის აუდიტორიისთვის. ბარიერების ჩამოშლამ ინტერნეტსა და სოციალურ ქსელებში ადამიანების შინაგანი ბუნება, ინტელექტი, განწყობა, სოციალური თუ პიროვნული პრიორიტეტები და სისუსტეები საჯარო გახდა. ადამიანთა ერთი ნაწილი თვლის, რომ სწორედ სოციალური ქსელებია მათი თვითრეალიზაციის საუკეთესო პოლიგონი, სადაც მათ ეძლევათ შესაძლებლობა, მთელ კაცობრიობას თუ არა, სანაცნობო წრეს მაინც გაუზიაროს საკუთარი ცოდნა-შეხედულება კონკრეტულ სფეროში თუ საკითხზე, თანაც არცთუ იშვიათად - კატეგორიული და აგრესიული ფორმით. ბევრისთვის ჩვეულებად იქცა ნეგატიური რეაგირება, კომენტარი იმაზე, რაც უშუალოდ მათთვის არაა განკუთვნილი და რაშიც ისინი არ არიან კომპეტენტურნი.

ასეთმა საჯაროობამ უზრუნველყო ადამიანების დაახლოება კომუნიკაციურად და არა მენტალურად. განთავსებული ინფორმაციით და უფრო მეტიც, ცალკეული „სმაილიკებითაც“ კია შესაძლებელი სუბიექტის ფსიქოლოგიური პორტრეტის, მისი მსოფლმხედველობის, გემოვნების, პრიორიტეტების დადგენა და შემდეგ მათი მეშვეობით მანიპულირება. ამიტომაც ასე ხშირად ხდება ადამიანი ფეისბუკზე აგრესიის ობიექტი განსხვავებული აზრის, შეხედულების და თვით ემოციის გამოხატვის გამო.

ამას აძლიერებს ასეთი ქსელების მომხმარებელთა არც თუ მცირე ნაწილის პოლემიკის კულტურის კრიტიკულად დაბალი დონე, რაც ახდენს არა მარტო ცხარე კამათის, პოლემიკის პროვოცირებას, სხვათა, განსხვავებული აზრის და პოზიციის კატეგორიულ მიუღებლობას, ოპონენტთა გაქილიკებას, არამედ ამ ქსელებს ტექსტური დაპირისპირების „ტატამად“ და პიროვნული შეურაცხყოფის პოლიგონად აქცევს. ტროლინგი, ხატოვნად რომ ვთქვათ, ზოგისთვის ერთგვარ რიტუალად, „დილის გამამხნეველ ვარჯიშად“ და ადრენალინის მიღების საშუალებად იქცა.

მყისიერი უკურეაქცია ან რეპუტაციული და ფიზიკური საფრთხე, რაც რეალურ ცხოვრებაში საკუთარი აზრის გამოხატვის თვითშეზღუდვის განმაპირობებელი ფაქტორია, სოციალურ ქსელში, მით უფრო, საკუთარი იდენტიფიცირების მაქსიმალურად შეზღუდვის პირობებში (ფსევდონიმით, პირადი ფოტოს გარეშე), მინიმუმზეა. ამით ზოგი პერსონა ბოროტად სარგებლობს, რადიკალურ და აგრესიულ აფრებს, რომ იტყვიან, ბოლომდე შლის, თავს უსაფრთხოდ და დაცულად მიიჩნევს, თვლის რა, რომ სხვებისთვის ნასროლ „დამპალ პომიდორებს“ უკან დაბრუნების მინიმალური შანსი აქვთ და ინტერნეტ-სივრცე საკუთარ ბუნებაში ჩაბუდებული, აგრესიის გამოვლენის პოლიგონად წარმოუდგენია.

ის, რომ არასწორი ინფორმაცია მართალ, ობიექტურ ინფორმაციაზე გაცილებით, ჯერადად სწრაფად ვრცელდება, ხოლო პირად ღირსებასა და ფასეულობებზე ღია შეტევა თუ სკაბრეზული გამოხდომა უფრო ღრმა ემოციურ ნაჭდევს ამჩნევს სოციალური ქსელის მომხმარებელს, დიდწილად განპირობებულია ადამიანის კულტურის, აღზრდის, განათლების დონით, აგრეთვე ფსიქოლოგიური წყობითა და ემოციურობის პალიტრით.

არასწორი, ფეიკ-ინფორმაციისა და ტროლინგის შემთხვევებმა ისეთი მასშტაბები შეიძინა, რომ სოციალური ქსელის მომხმარებლები ასეთი შემოტევებისაგან, ავცია და მცდარი, რეპუტაციის შემლახველი კომენტარებისაგან თავდასაცავად „თავდაცვით ზღუდეებს“ აგებენ: ზღუდავენ სამეგობრო წრეს და იმ პირთა კონტიგენტს, ვისაც აქვს მათ პოსტებზე კომენტარის გაკეთების უფლება.

მაგრამ ინდივიდუალური „თავდაცვითი საშუალებები“ ნამდვილად არ არის საკმარისი სოციალურ ქსელებში აგრესიისა და ბულინგის შესაჩერებლად - იგი საჭიროებს სახელმწიფოს მხრიდან ცალსახა მხარდაჭერას შესაბამისი სამართლებრივი რეგულირების მეშვეობით. მხედველობაში მისაღება ის გარემოება, რომ სოციალურ ქსელში ძალუმად მოქმედებს „პირველი შთაბეჭდილების ეფექტი“, რომელიც გულისხმობს, რომ **პირველი შთაბეჭდილება ხშირად განსაზღვრავს პიარის შედეგს**. როდესაც საქმე ეხება მრავალრიცხოვან აუდიტორიას, ძნელია გვერდი აუარონ ცდუნებას, არ შეუქმნან მასებს სასურველი შთაბეჭდილება, თუნდაც აპრიორი ყალბი ან დამახინჯებული ინფორმაციის ხარჯზე. ამიტომ აღნიშნული გარემოების ნეგატიური ეფექტის დასამლევად ერთერთ საშუალებად განიხილება სოცქსელების მფლობელთა თავისუფლების შეზღუდვა და მათი პასუხისმგებლობის ზრდა. ამ მიმართულებით რიგითი მოქალაქეების, ინტერნეტ-მომხმარებლების დასაცავად ყველაზე შორს წავიდა იაპონია, სადაც ონლაინ შეურაცხყოფისთვის გათვალისწინებულია ფულადი ჯარიმა და პატიმრობა

მეორე მხრივ, პერსონალური მონაცემების რა ეფექტიან დაცვაზე შეიძლება საუბარი, როცა თავად წყარო ამ ინფორმაციის ქსელის მომხმარებელია და უზარმაზარ, სრულიად უსაზღვრო ინფორმაციას ნებაყოფლობით ასაჯაროებს და ფაქტობრივად, არც აცნობიერებს, რომ „*ყველაფერი რასაც იტყვის, მის წინააღმდეგვე შეიძლება იქნეს გამოყენებული*“. ამ გარემოების გამო, ინფორმაციის გაჟონვის თავიდან ასაცილებლად, ზოგიერთი დაწესებულება, ორგანიზაცია, კომპანია თავის თანამშრომლებს უკრძალავს სოციალური ქსელის მომხმარებლად დარეგისტრირებას.

ამიტომაც **ნეტიკეტის** - ქსელური ეტიკეტის დეფიტი, რაც გამოიხატება პირდაპირი თუ ირიბი ფორმით პიროვნების შეურაცხყოფაში, ცილისწამებისა და დეზინფორმაციის გავრცელებაში, სკაბრეზულ ლექსიკაში - სოციალური ქსელის ერთერთი მწვავე და ჯერჯერობით გადაუჭრელი პრობლემაა. [4] აღნიშნული პრობლემის მასშტაბურობაზე აქცენტის გაკეთება უკვე უმაღლეს სასულიერო პირებსაც უწევთ. ¹⁴

ამავე დროს, დღეს უკვე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ინტერნეტი და სოციალური ქსელები - თანამედროვე ცივილიზაციის ასეთი შთაბეჭდავი მონაპოვარი - მათზე მეტისმეტი დამოკიდებულების გამო გლობალურ დაავადებადაც იქცა, რომელიც თავისი მასშტაბებით ყველაზე მწვავე, მრისხანე პანდემიების მასშტაბებსაც კი აღემატება. მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ

¹⁴ როგორც საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე, სენაკისა და ჩხოროწყუს მიტროპოლიტმა შიო (მუჯირი) დიდმარხვის პირველი კვირის ოთხშაბათის ქადაგებისას განაცხადა, „დღეს ჩვენ ვართ ისეთ ეპოქაში, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს „დიდი ცუდად მეტყველების ხანა“. ჩვენ ვხედავთ, რომ მასმედიის საშუალებებიც, ინტერნეტიც, პრესაც, სავსეა აი, ამ ამო მეტყველებით, ცუდად მეტყველებით და, შეიძლება ითქვას, თითქმის გაიგივებულია ამ ყველაფერთან“. - იხ. Interpressnews.ge, 1.03.2023

სოციალურ ქსელზე დამოკიდებულება ძალიან ჩამოგავს აზარტული თამაშისადმი დამოკიდებულებას - ერთი და იგივე ქმედების გამეორება რაც შეიძლება დიდი ხნის განმავლობაში და დროის მინავლებული აღქმა, რეალურ ცხოვრებასა და მოქმედების ვირტუალურით ჩანაცვლება...[5]

ინტერნეტ-დამოკიდებულება იქცა დამოკიდებულების ისეთივე სახეობად, როგორცაა ალკოჰოლ-, ნარკოტიკ- თუ თამაშდამოკიდებულება. იმავდროულად, გაჩნდა ახალი ფობია, ირაციონალური შიში: **ნომოფობია** - ადამიანების სმარტფონთან წვდომის გარეშე დარჩენის შიში.

ადიქციისა¹⁵ და მენტალური ჯანმრთელობის სპეციალისტები თვლიან, რომ ქსელში ყოველდღიურად ორ საათზე მეტ ხანს ყოფნა ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემცველია. სოცქსელებზე დამოკიდებულებას კი ასტიმულირებს თავის ტვინის შესაბამისი უბნებისაკენ მიმართული სიამოვნების ისეთივე სიგნალები, როგორებიც წარმოიშობა შოკოლადის დაგემოვნებისას ან ფულის მოგებისას. სპეციალისტების ვერდიქტი ცალსახაა: *სოციალური ქსელების ინტენსიურმა გამოყენებამ შეიძლება ბიძგი მისცეს ტვინში ისეთი პროცესების განვითარებას, რომლებიც დამახასიათებელია ნარკოტიკებსა და აზარტულ თამაშებზე დამოკიდებული ადამიანებისთვის.* ამ დროს სიამოვნების ჰორმონი დოფამინი სულ უფრო ნაკლებად გამოიყოფა და ადამიანს უჩნდება მეტი „ლაიკის“ შეგროვებისა და ონლაინ რეჟიმში მეტი ხნით ყოფნის მოთხოვნილება. სამედიცინო პრაქტიკაში უკვე გაჩნდა ტერმინი - ე.წ. სნეჟანას სინდრომი - როგორც ინდივიდუუმების სოციალური მოთხოვნილებების დაუკმაყოფილებლობით გამოწვეული სტრესი, ფსიქოსომატური აშლილობა სოციალურ ქსელებზე მეტისმეტი დამოკიდებულების გამო. - ბელგრადში ვინმე სნეჟანა პავლოვიჩი (Snezhana Pavlović) ფსიქიატრიულ კლინიკაში მოხვდა მას შემდეგ, რაც მისი კომენტარი ფეისბუქში საკუთარმა მეგობრებმა რეაგირების გარეშე დატოვეს. [7]

რადგანაც ფეისბუქში (ზოგადად - სოციალურ ქსელებში) შესულები ერთმანეთს უზიარებენ უპირატესად თავიანთი ცხოვრების კარგ მომენტებს, შეიძლება ზოგიერთებს შეექმნათ შთაბეჭდილება, რომ სხვები, მათგან განსხვავებით, ცხოვრობენ გაცილებით მჩქეფარე და საინტერესო ცხოვრებით. ამით იქმნება წარმოდგენა, რომელიც ძალიან ჩამოგავს ე.წ. დემონსტრაციული (სტატუსური, საჩვენებელი) მოხმარებით სხვებზე შთაბეჭდილების მოხდენის ეფექტს, როდესაც პირი ხარჯებს ეწევა საზოგადოების თვალში თავისი რეალურზე უფრო მაღალი სოციალური სტატუსისა და დადებითი იმიჯის შესაქმნელად.

ამან კი შეიძლება წარმოშვას საკუთარი ცხოვრების სუბიექტურად მიკერძოებული, ტენდენციური ნეგატიური შეფასება, რაც პირდაპირი გზაა ისეთი ფსიქიკური დაავადებისაკენ, როგორცაა დეპრესია და ცალკეულ შემთხვევებში, ფსიქოსომატური აშლილობაც კი.

პრობლემაა ისიც, რომ უაღრესად მაღალი დადებითი კორელაცია არსებობს მშობლებისა და შვილების მიერ ინფორმაციულ ტექნოლოგიებთან ურთიერთობებისთვის გამოყოფილ დროთა შორის - რაც უფრო მეტად „ყვინთავენ“ მშობლები ინტერნეტში და გაჯეტებში, მით უფრო მეტ ხანს ამასვე აკეთებენ მათი შვილებიც. შესაბამისად, მცირდება დრო და ემოციური კავშირები ოჯახის წევრებს შორის, პირველ რიგში, სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლებს შორის. ზარალი ორგვარია: ერთი მხრივ, სუსტდება ემოციური კავშირი მშობლებსა და შვილებს შორის და მეორე მხრივ, ეკრანული დროის ზრდის კვალობაზე უარესდება ბავშვებისა და მოზარდების ფსიქოლოგიური მდგომარეობა. - დამტკიცებულია კავშირი, ერთი მხრივ, ინტერნეტდამოკიდებულებასა და, მეორე მხრივ, დეპრესიას,

¹⁵ ადიქცია (ინგლ. addiction) - დამოკიდებულება, დამლუპველი ჩვევა.

შფოთვიანობასა და სტრესს შორის. ამასთან, ბავშვების, მოზარდების უკონტროლოდ დატოვება სოციალურ ქსელში ზრდის საფრთხეს, რომ ისინი შეიძლება მოექცნენ სოციალურად საშიშ პირთა (პედოფილები, ე.წ. „ლურჯი ვეშაპის“ მსგავსი „სიკვდილის ჯგუფები“ და ა.შ.) გავლენის ქვეშ.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ინტერნეტში გამოჩნდა უკვე ისეთი სოციალური რეკლამაც, სადაც *ბავშვები მოუწოდებენ მშობლებს, გამოვიდნენ ფეისბუქიდან და მეტი ყურადღება დაუთმონ საკუთარ შვილებს*. ამ სახის ანტირეკლამა ფეისბუქს ორნაირად ურტყამს - პირდაპირი სოციალური რეკლამისა და არაპირდაპირი, ფარული ანტიკომერციული შინაარსით. [1; 163]

ინტერნეტისა და სოციალური ქსელების ზემოქმედებაზე საზოგადოებრივი ცხოვრების წესსა და ფორმებზე საუბარი არასრული იქნებოდა, თუ არ შევხებოდით თავად ხელისუფალთა, პოლიტიკოსების, ზოგადად, „ძლიერთა ამა ქვეყნისა“ მათდამი დამოკიდებულებისა და გამოყენების საკითხებს.

მსოფლიოს სახელმწიფოთა ხელმძღვანელების უმრავლესობას საკუთარი გვერდი აქვს გახსნილი სოციალურ ქსელში (აქ პირველობას facebook-თან შედარებით Twitter-ი ფლობს), რომელზეც რეგულარულად ათავსებს თავის შეხედულებას დამოკიდებულებას ამა თუ იმ პოლიტიკურ თუ საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან მოვლენაზე. უფრო მეტიც, Twitter დაახლოებით 2015 წლიდან იქცა ციფრული დიპლომატიის ძირითად პლატფორმად, ხოლო მისი წარმოება - დიპლომატიის განუყოფელ ნაწილად. მისი მეშვეობით პოლიტიკოსები და დიპლომატები მედიის გვერდის ავლით ახდენენ საკუთარ აუდიტორიასთან ურთიერთობას. ამ ინფანტილური, ნაკლებად თუ არადიპლომატიური ფორმით ურთიერთობის ამოცანა იმდენად არა სხვა ქვეყნის ხელმძღვანელობასთან ურთიერთობა, რამდენადაც იმ ქვეყნის პოლიტიკურ ელიტაზე და ხალხის მასაზე ზემოქმედებაა.

რა თქმა უნდა, პოლიტიკოსის სოციალურ ქსელში აქტიურობა გარკვეული რისკის მატარებელიცაა: შეიძლება ვინმემ „გატეხოს“ პოლიტიკოსის გვერდი და მისი სახელით მასზე რაიმე პროვოკაციული შინაარსის ტექსტი განათავსოს. პოლიტიკოსებისთვისაც „ყოველივე ადამიანური არაა უცხო“ და გამორიცხული არაა, რომ მათ შემთხვევით მოიწონონ („დალაიქონ“) სახელმწიფოს ოფიციალური კურსისგან განსხვავებული მოქმედება ან მის უკან მდგარი პირი, აგრეთვე თავად აღმოჩნდნენ შემთხვევითი თუ მიზანმიმართული ყალბი ინფორმაციის (ფეიკის) მსხვერპლი და მასზე მოახდინოს რეაგირება, რასაც მაღალი ალბათობით, საპირისპირო მხარის შესაბამისი დემარში, პროტესტი მოყვება, თუმცა ეს ის შემთხვევაა, რომელსაც ქართული ანდაზა შეესატყვისება: „მგლის შიშით ცხვარი ვის გაუწყვეტია?!“.

ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარება სმარტფონების სულ ახალ-ახალი ფუნქციებით და გამოყენების შესაძლებლობების დიაპაზონის გაფართოების პროგნოზით „გვამედებს“, რაც კიდევ უფრო ზრდის მათზე ადამიანების მიჯაჭვულობას და ამასთან დაკავშირებულ სოციალურ და ფსიქოლოგიურ პრობლემებს. ამავე დროს განვითარების დიალექტიკა გვკარნახობს, რომ შორს არ არის დრო, როდესაც მკაფიოდ გამოიკვეთება საპირისპირო ტენდენციაც: **ინტერნეტსა და გაჯეტებზე მეტისმეტი დამოკიდებულებისაგან გათავისუფლების სწრაფვა, როგორც ჭეშმარიტი თავისუფლების ზომა**. დადგება დრო, როდესაც ამგვარი თავისუფლება ისეთივე პრესტიჟული იქნება, როგორც ამ რამდენიმე ათეული წლის წინ პერსონალური კომპიუტერის თუ მობილურის ფლობა...

დასკვნა

ინფორმაციულმა ტექნოლოგიებმა, ეკონომიკის გაციფრებამ, ინტერნეტმა და სოციალურმა ქსელებმა არსებითად შეცვალეს ადამიანთა ცხოვრების ფორმა და წესი. ამ მხრივ 1990-იანი წლების პირველი ნახევრის პერიოდის საზოგადოება, თავისი ცხოვრების წესით, ფორმითა და ატრიბუტებით, უფრო ახლოს დგას 70 წლის წინანდელ (1940-1950-იანი წლები) პერიოდთან, ვიდრე 20-25 წლის შემდეგდროინდელ პერიოდთან (2010-2020-იან წლებთან).

უპრეცედენტოდ გაიზარდა ინფორმაციაზე წვდომა და მისი გავრცელების მასშტაბი და ოპერატიულობა. იმავდროულად, გაიზარდა მომხმარებლების მიერ ინტერნეტში ყოფნის ხანგრძლივობა, რამაც გაამყარა მოსაზრება თანამედროვე ცივილიზაციის ახალ დამოკიდებულებაზე - ინტერნეტდამოკიდებულებაზე.

იმავდროულად, ინფორმაციაზე წვდომის **ოპერატიულობა** არის ფეისბუქის ყველაზე ძლიერი მხარეც და „აქილევსის“ ქუსლიც - უამრავი, აბსოლუტურად განსხვავებული ჟანრისა და შინაარსის ინფორმაცია აიძულებს ადამიანს რაც შეიძლება სწრაფად „გადაფურცლოს“, „გაირბინოს“ შეტყობინებები, პოსტები, რის გამოც უარესდება მათი აღქმისა და გააზრების ხარისხი.

ამის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ სოციალურ ქსელებში, ფეისბუქში მრავლადაა ღრმა, მაღალმხატვრული და საინტერესო ეტიუდები, ესეები, მოგონებები, მხატვრული ნაწარმოებები, საჭირო და საგულისხმო ინფორმაცია, ემპათიის შთამაგონებელი მაგალითები, ეს არაა საუკეთესო ადგილი, ის სივრცე, სადაც უნდა გაეცნო (წაიკითხო), მაგალითად, ტოლსტოის „ომი და მშვიდობა“ ან ჰიუგოს „კაცი რომელიც იცინის“. - ის უფრო ღირსეული ჩანახატებისა და ექსპერტული კომენტარების, ირონიული პასაჟების, საქმიანი და პირადი მიმოწერის, ზოგჯერ - დაუფარავი ფლირტი და სამწუხაროდ, ტროლინგის „პოლიგონია“.

სოციალურის ქსელების პოზიტიურ ასპექტებთან ერთად მათ ინტენსიურ მოხმარებასთან დაკავშირებით წარმოიშვა რამდენიმე პრობლემა. ესაა არასწორი, მცდარი ინფორმაციის გავრცელება და ეთიკური ნორმების დარღვევა, პიროვნული ღირსებისა და რეპუტაციის შელახვა შავი პიარისა და სკაბრეზული ლექსიკის გამოყენებით. ამისაგან მომხმარებელთა დაცვა მხოლოდ ქსელის ადმინისტრაციის ძალებს აღემატება და სახელმწიფოებრივ დონეზე სამართლებრივ რეგულირებას საჭიროებს. ამ მხრივ საგულისხმოა ის ნაბიჯები, რაც ამ მიმართულებით სხვადასხვა სახელმწიფომ (იაპონია, საფრანგეთი და სხვ.) გადადგა.

ტექნოლოგიების განვითარება გლობალურად - სახელმწიფოებს, ინსტიტუტებს და რიგით ადამიანებს კიდევ მრავალ სიურპრიზს უმზადებს. მთავარია, ადამიანთა მენტალური მდგრადობა, ჰუმანიზმის, სიკეთისა და ემპათიის კრიტერიუმები საზოგადოებრივ ფასეულობათა სისტემაში, როგორც სოციალურ ქსელებში ურთიერთობისას, ისე მის ფარგლებს გარეთ, შენარჩუნდეს და განვითარდეს.

გამოყენებული ლიტერატურა

არჩვაძე ი., ქურხული ლ. (2022). ეკონომიკის ფსიქოლოგია. - „მწიგნობარი“, თბილისი.

A14 Sociology of Economics, O15 Human Resources; Human Development; Income Distribution; Migration; D1 Household Behavior and Family Economics.

Matilda Zhang The Lucid Truth of Ludic Loops May 24, 2018. - <https://medium.com/interactive-designers-cookbook/the-lucid-truth-of-ludic-loops-caec3ad272da>

Email/Discussion Group Netiquette Tips. 29.05.2012 - <http://earlydues.usanethosting.com/ieel/netiquette.htm>
Lawrence Robinson and Melinda Smith, M.A. Social Media and Mental Health 20.12.2022. - <https://www.helpguide.org/articles/mental-health/social-media-and-mental-health.htm#:~:text=The%20negative%20aspects%20of%20social%20media&text=However%2C%20multiple%20studies%20have%20found,about%20your%20life%20or%20appearance>

Агрессия в Интернете: распространение кибербуллинга среди российских подростков. Электронный научный журнал «Медиаскоп». №2, 2017. - <http://www.mediascope.ru/2315>

Синдром Снежаны, Google-эффект и другие интернет-болезни. 7.12.2017. - Источник: <https://www.myjane.ru/articles/text/?id=19442>
სოციალური ქსელები: Facebook, Twitter, etc.

Black and White Shades of Social Network: Political-Economic and Psychological Aspects

Joseph Archvadze

Doctor of economics, Professor

Kutaisi University

daswreba@yahoo.com

Lia Kurkhuli

Professor

Georgian National University (SEU)

kurkhulilia@yahoo.com

Summary

The introduction of social networks (Facebook, Twitter, google+, Instagram, Youtube, Whatsapp, Tik Tok, LinkedIn, etc.) is the largest transition in the history of mankind, in terms of dissemination of information since Gutenberg began printing. Its "passing pawns" are efficiency, mass character and instantaneous distribution. The behavior of people and their relationships social networks took on a strong "boarding". Before our eyes, a process is taking place when an increasing part of the population is changing the "Party of the TV" to the "Party of the Internet." Social networks have significantly narrowed, and in fact put an end to, the monopoly of television in the formation of public opinion. Moreover, they, in particular Facebook, having overcome the barriers of almost any censorship, have turned the globe into one "global village". This is actually the "agora" of the twenty-first century. They adequately continued the process of "levelling" between the rich and the poor in terms of access to news, entertainment, shows, provided earlier by traditional media (press, radio, television). The Internet began, and the social network accelerated an unprecedented language revolution, rooted or filled with new meaning in everyday life "traditional" words, terms or phrases: hashtag, selfie, trolling, ban, chat, blog, avatar, meme, gif, etc. Over-reliance on the Internet and social media has become a global disease that surpasses the most acute, formidable pandemics in human history in scale. This means that excessive dependence on social networks is too similar to gambling addiction - the repetition of the same actions for a long time and a weakened perception of time, the replacement of real life and activity with virtual ... The development of information technology is "encouraging" by stuffing more and more new functions and expanding the range of possibilities of smartphone functions, which further strengthens people's attachment to them and the social and psychological problems associated with it. At the same time, the development of dialectics suggests that the time is not far off when the opposite trend will also appear: the desire for liberation from excessive dependence on the Internet and gadgets, as a measure of true freedom. The time will come when such freedom will be as prestigious as owning a personal computer or a mobile phone a few decades ago...

Keywords: Internet, Social network, Facebook, Information, Addiction.